

Edna Vahter

AGA VÕIKS JU KA NII

Võimalusi kunstiprotsessi täiustamiseks põhikooli I astmes

2024

Toimetanud Ele Jaagusoo

Kujundanud Alar Kitsik

Pildid: Wikimedia Commons, Reti Saks ja Edna Vahter, ADAGP/EAÜ 2024

Kaanepilt: Ele Loonde

Autoriõigus: OÜ Atlex ja autor, 2024

Kõik õigused kaitstud. Igasugune autoriõigusega kaitstud materjali ebaseaduslik paljundamine ja levitamine toob kaasa seaduses ettenähtud vastutuse.

ISBN: 978-9916-620-37-3

OÜ Atlex

Kivi 23

51009 Tartu

Tel 734 9099

Faks 734 8915

atlex@atlex.ee

www.atlex.ee

Kirjastus
atlex

*Aitäh,
Laste Loomingu Stúdio ja Tallinna Ülikool*

SISUKORD

Eessõna	7
Alustuseks	9
Muutuste ja muudatuste lähtekohad <i>ehk Ootused täiustatud kunstiõppeprotsessile</i>	13
Mis on see, mida peaks tegema <i>ehk Praktilised valikud õppeprotsessi täiustamiseks</i>	23
„Konks“ on leitud!.....	43
Terviklik kunstiõppeprotsessi mudel.....	55
Õppeühik „Munad“ ehk Tervikliku <i>kunstiõppeprotsessi mudeli rakendamisvõimalusi</i>	61
Üks, kaks, neli või kuus? <i>ehk Kunstiõppeprotsessi tunnijaotusmudelid</i>	77
Kokkukõla ehk Kunstiõppemudel	85
Lõpetuseks	89
Kasutatud allikad.....	95

Pea kümme aastat tagasi kaitsesin Tallinna Ülikoolis doktoritöö teemal „Otsides võimalusi kunstiõppe täiustamiseks põhikooli I astmes“. Doktoritöö on inglise keeles ja kõigile veebis vabalt kättesaadav. Küll aga kahtlen, kas sellisel kujul see ikkagi jõuab parimal viisil nendeni, kellel seda oma töös kõige rohkem vaja võiks minna ning kes töös väljatoodud mõtetest ja ettepanekutest inspiratsiooni saades neid ka oma igapäevatoos rakendaksid. Minult on korduvalt päritud, kas see tekst võiks olla kättesaadav ka eesti keeles. Jah, muidugi, miks mitte. Nüüd olengi olulisemad suunad ja uurimistulemused selle raamatu-kese kaante vahele pannud selgemas ja mitte nii teaduslikus keeles.

Olen teadlikult tekstist välja jätnud uurimistöös rakendatud tegevusuuringu kirjelduse vältimaks essentsi risustamist liigse „müraga“. Samuti pole esitatud tekstisiseseid viiteid, et mitte katkestada jutulõnga ja eelkõige lugeja mõttelõnga. Küll aga on kõik kasutatud allikad esitatud raamatu lõpus. Neile, kes soovivad lisa siin esitatule või soovivad mingis aspektis oma mõtetega süvitsi minna, soovitan tutvuda algtekstiga.

Väitekirja kirjutades sai mõeldud palju kunstiõppe, eelkõige I kooliastme kunstiõppe, kuid ka kunstihariduse peale üldisemalt. Kui ma oma uurimistöoga alustasin, kehtis veel üheksakümnendate riiklik õppekava, tänaseks on möödunud ka 2010. aasta õppekava ja kehtib veel uuem versioon. Samas saan öelda, et väitekirjas välja toodud põhimõtted on endiselt aktuaalsed ja tõenäoliselt pole veel igas koolis rakendunud ka eelmistes õppe- ja ainekavades sätestatu. Seetõttu peatungi peatükkides just nendel aspektidel, mis minu arvates koolielus siiani tähelepanu nõuavad ning mille üle juureldes võiks iga kunsti õpetaja õpetaja mõelda – aga tõesti, võiks ju ka nii.

Lennukat inspiratsiooni soovides
Edna

ALUSTUSEKS

Algab kunstitund. Õpetaja joonistab tahvlile õuna ja annab õpilastele ülesande joonistada A4 formaadis paberile õun ja see värvida. Õpilased hakkavad joonistama ning õpetaja istub oma laua taha. Mõne aja pärast kõnnib õpetaja laudade vahel ja jälgib õpilaste töid. Ühe poisi laua kõrval hüüab õpetaja: „Mis see on? Miks sa joonistasid sellise õunaussi? Kas minu õunal on õunauss?“ Siis võtab õpetaja poisi töö, viskab prügikasti ja annab poisile uue paberi: „Joonista uuesti!“

See lugu juhtus 2009. aasta sügisel 1. klassi kunstitunnis ühes Eesti koolis. Kas tõesti on võimalik, et 21. sajandil toimub kunstiõpe sellisel viisil? Eestis on olnud traditsiooniks, et kunsti kui õppeainet on nimetatud „joonistamiseks“ ning läbi nõukogude aja olidki joonistamiseks ette dikteeritud programmid ja kindlad skeemid, kuid rakendada neid meetodeid sellisel viisil veel tänapäeval, on küsitav. Eestis algab põhihariduse omandamine lapse jaoks 7-aastaselt ja kestab üheksa aastat. I kooliastme õpetajad on klassiõpetajad ja õpetavad kunsti üldjuhul 1.–3. klassis (7.–10. eluaastani). On tavaline, et klassiõpetaja annab õpilastele peamiselt lühiajalisi ülesandeid, mille tulemuseks on lapse (loov)töö. Tüüpilises kunstitunnis (45 min) esitab õpetaja õpilastele teema, annab ülesande koos näidiselega oodatavast tulemusest ja õpilased järgivad õpetaja juhiseid täpselt nii, nagu eelnevalt kirjeldatud. Sarnane on praktika ka lasteaedades, kus õpetajad pakuvad lastele samuti igapäevaselt erinevaid lühiajalisi ülesandeid, mis reeglina peaksid valmis saama ühe tegevuse käigus. Erinevates õppeasutustes käies olen märganud, et laste kunstitööd on sageli väga sarnased, kohati lausa identsed. Seda näidet iseloomustab Tiiu Esnari kirjeldus näitusest „Kukk“. Näitusel on reas pildid kukkedest, igahel paremal nokk ja vasakul saba. Kõik need on piisavalt suured ja paberi keskel. Õpetaja on valinud kõige korrektsemad ja „ilusamad“ pildid, mida seinale panna. Niisiis, kas me vajame 21. sajandil inimesi, kes teevad seda, mida neil kästakse – täpseid „kukemaalijaid“ (vabandust, Karlsson) – või hoopis „õunaussijoonistajaid“, kes suudavad iseseisvalt mõelda? Kuidas õpetada kunsti homsetele maailmakodanikele?

Õpilased tulevad klassi ja tervitavad õpetajat. Iga õpilane otsib välja talle tööks vajaminevad vahendid ja materjalid. Õpilased asuvad tööle. Üks õpilane asetab löuendi molbertile ja jätkab pooleli olevat maali, teine konstrueerib leidmaterjalidest tooli, kolmas kirjutab refleksiooni protsessivihikusse jne – igal õpilasel on oma töö, millega ta iseseisvalt tegeleb. Õpetaja on klassiruumis selleks, et õpilastel oleks võimalus konsulteerida, nõu küsida, arutleda ning sõlmida kokkuleppeid tähtaegade ja hindamine osas.

Kas selliselt kirjeldatud kunstitund võiks reaalselt koolielus toimuda? Jah, võiks küll. Selleks aga on vaja toetada lapsi juba varakult iseseisval tegutsemisel. Nüüdisaegsed kunsti õppimise ja õpetamise teooriad põhinevadki konstruktiivsetel õppimisstrateegiatel, mis toetavad õpilaste aktiivsust, loovust ja iseseisvust. Eelnev kunstitundi kirjeldus kannab endas neid põhimõtteid ja võiks olla vanemas kooliastmes igati loomulik kunstiõppeprotsess. Selliseks õppeks tuleb aga lapsi ette valmistama hakata juba esimeses kooliastmes, miks mitte juba lasteaias. Kahjuks lähenetakse Eestis kunstiõpetusele nii lasteaias kui ka esimestes klassides liiga õpetajakeskselt. Kunstitudides täidetakse õpetaja poolt lõplikena planeeritud praktilisi ülesandeid. Selline õpetamisviis ei kujunda lastest aktiivseid, loomingulisi, õppetööga toimetulevaid ja iseseisvalt mõtlemaid inimesi ning seetõttu on nüüdisajale sobiva kunstiõppeprotsessi pakkumine lapsel haridustee alguses esmatähtis.

Nii nagu kunst on ka kunstiharidus viimastel aastakümnetel läbi teinud muutusi. See on seadnud uued nõudmised nii õppetöös kasutatavatele meetoditele kui ka kunstitudidele tähendust andvatele ideedele ja tulemustele. Kui seni on traditsiooniliselt kunstiõpetuses olnud oluline praktiline väljund, siis tänapäeval peaks kunstiõppe loomulikuks osaks olema õppeprotsessi mõtestamine, kunstivestlused nii ajaloolise kui ka nüüdisaegse kunsti teemal. Traditsioonilised teooriad, nagu lapsekeskus ja distsipliinikeskne kunstiõpetus, võivad luua küll kindla aluse nüüdisaegsele kunstiharidusele, kuid samas on need ebapiisavad, eriti kui õpetaja soovib viia läbi arutelu ja tõlgendada ühiskondlikult olulisi teemasid.

Peamine ülesanne nii hariduses üldiselt kui ka kunstihariduses võiks õpetajatel olla see, et nad jagaksid teadmisi laiematest tõlgen-

dusvõimalustest ning selgitaksid, et pidevad muutused mõjutavad arusaamist. Teadmiste omandamise paindlikkus on ülioluline, kuna see võimaldab lapsel kujundada omaenda arusaamu. Üks olulisemaid tegureid on õppimise protsess ise: selles protsessis saadakse ja tõlgendatakse uut teadmist, seostades seda varasemate teadmistega ning seda kõike koostöös kaasõpilastega. Iga õpilase kogemus mängib kesksel rollil ning koostöine õppimisprotsess aitab õpilastel uurida, mõista ja kujundada ka enda isiksust. Esmalt võiks järgida aspekte, mis sobivad kunstiõppeprotsessi kavandamiseks:

- ▶ tuleks luua olukordi, mis tõstavad esile õpilaste enda huvi, võtavad arvesse arengule sobivaid tegevusi ja ühendavad õppimise õpilaste isikliku kogemusega;
- ▶ kaasata õpilasi otsuste tegemisse, kuidas õppetööd korraldades koos mõelda, tegevusi ja teemat mõtestada;
- ▶ mõelda tõhusatele viisidele õpilaste eelteadmiste või eelarvamuste mõistmiseks, et teada saada, mida veel tuleks neile õppimiseks pakkuda;
- ▶ hoida õpilaste tähelepanu, võttes arvesse eakohase väljakutse ja võimaliku pettumuse (nt „ma ei oska joonistada“) tasakaalu;
- ▶ eksponeerida töid, materjale või esitlusi, mis iseloomustavad õpilaste mõtlemisprotsessi, st kuidas õpilaste mõtlemine õppeprotsessi käigus muutub;
- ▶ reflekteerida, millest õpilased oma töid esitades mõtlevad ja räägivad.

Eeltoodust tulenevalt kerkivad küsimused: millised oleksid peamised muudatused igapäeva praktikates ja kuidas neid rakendada kunstiõppeprotsessis toetamaks lapsi parimal viisil nende õppimises. Kunstiõppeprotsessis muudatuste tegemist toetavad nii alushariduse raamõppekava kui ka põhikooli ja gümnaasiumi riiklikud õppekavad. Kunstiaine õppimise loomulikuks osaks on eelkõige lapse individuaalsuse toetamine ja lisaks praktilistele tegevustele ka uurimine, vaatlemine, ideede avastamine, oma töö mõtestamine ja refleksioon. Seega kunstiõppe täiustamine tähendab eelkõige „praktikate muutmist“. Järgnevates peatükkides keskendungi kunstiõppeprotsessi igapäeva praktikate muutmise võimalustele, näidates erinevaid lähte-kohti koos praktiliste lahendustega ning mõeldes eelkõige põhikooli

I astme õpilastele. Küll aga sobivad mõnedki mõtted nii alushariduses rakendatavatele praktikatele kui ka põhikooli II ja III astmesse ning gümnaasiumiõppesse.